

**A Vanyola község központjában állított Petőfi-emlékkő
2022. június 25-i avatási ünnepségén
elhangzott emlékbeszéd szerkesztett, pontosított, kibővített változata**

**Kerecsényi Zoltán
(a pápai Petőfi Városbarát Egylet /PVE/ ügyvivője,
a Kossuth Szövetség /KSZ/ Veszprém megyei titkára):**

**Vajda Péter (1808–1846) és Petőfi Sándor (1823–1849) –
Akik mindig túlláttak a jelenen, gondolataikat, tetteiket mindig a jövőhöz igazították;
akik hirdették: „nem hátrafelé, hanem előre, a jövőbe kell tekinteni”!**

„Lehetnék-e boldog, ha társaim boldogtalanok volnának? örülhetnék-e, ha testvérem sír; nyugodhatnám-e, ha másokat zivatar hány? Ízlenék-e a falat kenyér, midőn éhenhalókat látnék köröttem? adna-e gyönyört az ital, ha szomszár halók nyögését hallanám? szökhethném-e a zene hangjaira, midőn keserveiket panasználák a szeleknek mellettem? Nem akarok élvezetet, isten, mely testvéreimtől megtagadtatik; nem akarok bőséget, hacsak velem meg nem oszthatom; nem hatalmat, hacsak közlendőt nem. (...) Hagyj, isten, mindnyájunkat, kik e szép hazában lakunk, értelmeseknek, munkásoknak, igazságot követők-, jogokat megtartók- és így boldogoknak lenniünk. – Emelkedjék híre a magyarok nemzetének általad, ki e népnek istene vagy és védője e hazának, melyben munka, erény és boldogság virágozzanak!” (Vajda Péter: Dalhon / Szellem- és hon-dalok /1841/ 27. rész – részletek)

Boldogság és jogosság – óhajtotta Vajda Péter.

„Haza csak ott van, hol jog is van, / S a népnek nincs joga.” – állapította meg nem sokkal később Petőfi Sándor. (Petőfi Sándor: A nép /1846/)

Máshol, szintén előbb Petőfinél, Vajda ekképp gondolkodott:

„A haza idve a jog. ...az ország idve a jog. Jog, mely lelket lehel a viszonyokba, ihleti a törvényeket, frissítő harmatot ad a tettek. Jog, mely biztosságban hagyja pihenni a szegényt, bátorságban hagyja élvezni a gazdagot, mely méltatlanságot elkövetni tilt és tűrni nem enged. Jog, mely utat nyit hasznos tettek, kaput zár minden garázdaságnak, s védelmez személyt és vagyont... A hon üdve a jog, mely mindnyájunkat testvéreknek ismer el, testvérek gyanánt rendelkezik felőlünk és rabszolgaságot semmi alakban nem tűr.”(Vajda Péter: Dalhon / Szellem- és hon-dalok /1841/ 29. rész – részletek)

„Isten testvérül teremté az embert embernek, hogy karonfogva menjenek a tökély és boldogulás pályáján előre; a természet egyenlő szeretettel alkotó gyermekeit és nem joga fel senkit kényuraságra; és nem alacsonita le senkit rabszolgává, a keresztény vallás (és ti örömmel és kevélyen valljátok magatokat keresztényeknek) szeretetet ajál, szeretetet parancsol, szólván: szeressed istenedet (és ő az igazság és jogok istene) mindenk föltt, szeresd felebarátodat, mint tenmagadat; és az emberek mégsem testvérei egymásnak, a kényuraság és rabszolgaság még nincs száműzve, a keresztényi szeretet könyvekbe van eltemetve, vagy csak üresen hangzik a levegőben. Bizony, bizony mondom nektek: isten országa még nem érkezett el a földre, mert az igazság vagy nincs fölfedezve, vagy nem

fogadtatik el, vagy elnémulni kénytelen és sok testvéreink a jogbul kivetkeztetve sírnak.”
(Vajda Péter: Székfoglaló beszéd /1843/ – részlet)

„Vissza a természethez!” – szölt a francia felvilágosodás kiemelkedő alkotójának, Jean-Jacques Rousseau-nak (1712–1778) a felhívása. Ez volt a felvilágosodás – az „Aufklärung” – egyik leglényegesebb alaptézise is. A kor nagy filozófusai mélyen elítélték a feudális társadalmi formát, „...amelyet az emberi bűnök és bajok fő forrásának tartottak a benne uralkodó jogrendszer elvi következetlenségei, igazságtalanságai miatt, s ezért sürgős megváltoztatását követelték. Azt remélték, hogy a kialakuló új polgári társadalom a természetjogra épül fel, és a jog forradalmával az ész uralmát valósítja meg a földön, győzelemre segítve a szabadság, egyenlőség, testvériség nagyszerű eszméjét.” (Elek László)

Ezek a nézetek a Pápa melletti, vanyolai jobbágyszármazéknak, Vajda Péternek különösen tetszettek.

„Az ő temploma a határtalan természet volt, szent könyvének rövid veleje pedig az igazság, jog és szeretet. Nem fogadott el megkülönböztető elveket ember és ember között, nem azt nézte, mi van a tornyok tetején: félhold, csillag, kereszt vagy kakas. Egyként tisztelt mindenkit, ahogyan a szarvasi örömnépeken is egyformán hirdette valláskülönbség nélkül az ész szónokaként az örök igazságokat protestánsoknak, katolikusoknak és zsidóknak. (...) Az ő erkölcsi elveit »isten nagy temploma: a természet« sugározta... A szeretet, jog, igazság embereket egyesítő törvényeit világosan ismerte, érvényesülését tapasztalta a természet világában, s ahhoz kötötte magát élete végéig.” – húzta alá Elek László művelődéstörténész.

„Midőn az ember természeti állapotját elhagyta, azon pályára lépett, melyen a boldogság vagy boldogtalanság tetőpontját el kell érnie, amint az eszközöket célszerűleg vagy célellenleg választja. Természeti állapotban teljesen és bevégezten boldog nem lehet, mert egész lénye tökéletlen, ki nem fejlett, inkább testből, mint szellemből álló, de a boldogtalanságot szinte nem ízelheté teljes keserűségében, mert csak a természetnek áll ellenében, és a természet neki oly jó anyja, mint akármely más állatnak. A természeti állapot elhagyása a legemlékezetesebb eset az emberi nem történetében. (...) Igen ideje van a tömegre gondolni, egész komolysággal gondolni rá és célszerűleg gondoskodni róla. Eltagadhatatlan igazság, hogy a természet a művelődést és boldogságot tűzé ki célul az emberi nemnek, kettesével, hogy egyik a másik nélkül ne lehessen, hogy a műveltség sükere boldogság legyen, és boldogságot a műveltség szerezzen. Ezen boldogság van az örök bölcsesség könyvében szabadságnak nevezve, és ez a szabadság, melyet ki-ki ohajthat, s melynek megszerzése nem tiltható, sőt kötelesség. Ezen boldogság megszerzésének módja igen gyarló volt és tökéletlen az emberek között mindeddig. Ezredek folytak le, és az emberiség állapota olyan, mintha csak napokat számlálna.” (Vajda Péter: A néptömeg polgári élete /1840/ – részletek)

Mindezen eszmék továbbragadtak az ugyancsak alulról jött Petőfire is.

Azzal együtt, hogy Vajda Péter egész életén át szíven hordozta a világ minden elnyomottjának ügyét, az emberi méltóság ügyét (elítélően szölt például a feketék üldözéséről, az áthatolhatatlan kasztokba kényszerült hinduk reménytelen sorsáról, a zsidók elnyomásáról, de még a cigánysággal szembeni méltatlan bánásmódokról is), az első magyar közéleti ember volt, aki „népben-nemzetben” tudott gondolkodni, aki annak jogokat követelt.

„Rosszul áll ott a dolog, hol párt nem fejlődhetik ki, ott túlnyomó s összehúzó az egyik fél hatalma; ellenben hol ki-ki védheti érdekeit, jogait, s ha pozitív jogok nincsenek, a jogegység örök kútfejére, a természetre hivatkozhatik, ott megnyílt a nemzeti fejlődés és nagyság pályája, ott tenyészetéből emberi életre viradt föl az ország.” (Vajda Péter: Pártok /1841/ – részlet)

Később pedig Petőfi eszerint követelt: *„Jogot a népnek, az emberiség / Nagy szent nevében, adjatok jogot, / S a hon nevében egyszersmind, amely / Eldől, ha nem nyer új védoszlopot.” (Petőfi Sándor: A nép nevében /1847/ – részlet)*

„Kunyhóból jő mind, aki a / Világnak szenteli magát...” – írta Petőfi 1847 januárjában. (Petőfi Sándor: Palota és kunyhó) Nála korábban Vajda: *„Sok tudásra van szükségem énnekem, hogy a kunyhók fölé áldást hozzak.”* – idézte Vonsik Gyula professzor, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) főtitkára egy 1971-es pápai előadásában Vajda kijelentését.

Vajda Péter rajongó híve volt a természettudományoknak; az volt az egyik legfőbb célja, hogy a magyar társadalom minden rétegét természettudományos ismeretekkel vértessze fel. Leginkább ettől a tudománytól várta az embernek a középkori kötöttségektől, hiedelmektől, vakbuzgóságoktól való megszabadulását, értelmes, gondolkodó lénné válását. Ahogy fennmaradt Erkölcsi beszédeiben olvashatjuk:

„Az emberré válás magaslatára csak az ész kiművelésével lehet feljutni. Az ilyen ember nem lesz többé az előítéletek rabja, dogmák fanatikusa, akiben meggyúlt a »fejbeli fáklya«, az nem fog többé vakon hinni és engedelmeskedni. (...) Ez a mi mezőnk barátain: felvilágosítani, oktatni, nevelni. E szóban: oktatás, mindenhatóság van kifejezve... ..ma már... azon túl vagyunk, hogy minden élénkbe tálatat úgy vegyünk, amint adatik; jászolhoz többé nem hagyjuk magunkat kötni, hanem hasznát vesszük Isten legszebb ajándékának, az észnek.” (Vajda Péter: Erkölcsi beszédek /1843–44/ – részletek. A részletek Hegedűs András irodalomtörténész: Vajda Péter pedagógiai nézetei című, 1971-es pápai előadásából valók.)

Az ész!

A nagy német filozófus, Immanuel Kant (1724–1804) szerint *„a felvilágosodás az ember kilábalása maga okozta kiskorúságából.”* Szerinte nem is annyira az értelem, hanem az ész, a hidegen, erősen és élesen vágó ész az, ami megmutatja a világ törvényeit; hogy a felismert törvényszerűségek alapján már ne babonák, ne szokások, ne hagyományok, hanem az ész által teremtett világban boldoguljanak az emberek.

A 19. század elején nagyon keveset beszéltek Istenről, a kinyilatkoztatásról, a Bibliáról, mert az emberiséget a nagy francia forradalom után az éltette, hogy majd „mi” emberek, a tudományunkkal, a művészetünkkel, a társadalom átalakító erőnkkel egy új világot fogunk létrehozni; a középkornak, a babonáknak, a vakbuzgóságnak, a sötétségnek vége. *„Vannak, kik mindig a tegnapot dicsérik, és a mát épen nem tudják szépnek találni, kik a multat bájfényben látják s a jelent ízetlennek, mindennapiasnak; kik a fölöttük járó nap fényében épen nem gyönyörködnek, de a lábok alatti sírok éjszakáját tele torokkal magasztalják. (...) Leáldozott az ó kor, hogy az új dolgok folyama vegye kezdetét.”* – fogalmazott Vajda Péter. (Vajda Péter: Dalhon / Szellem- és hon-dalok /1841/ 18. rész – részletek)

„Az ész az isten, melly minket vezet...” – húzta alá A Pesti Magyar Társasághoz című, 1815-ös versében a legnagyobb magyar ódaköltő, Berzsenyi Dániel (1776–1836) is. Ezzel szemben, mintegy három évtizeddel később Petőfi Sándor kijelentette: „Nyomoru ész, / Ki fénynek hirdeted magad, / Vezess, ha fény vagy, / Vezess csak egy lépésnyire!” (Petőfi Sándor: Világosságot! /1847/)

Petőfi is az észre akarta építeni az életét, de az a bizonyos „ész”-hit az „Aufklärung” után egymásfél évszázaddal kicsit alábbhagyott. Petőfi azért nevezte „nyomoru észnek” az észet, mert az neki nem volt ész, ha valaki elkezdett filozofálgatni, teologizálgatni; amikor elkezdett valaki a halálon túli életről merengeni, amiben az embernek semmi tapasztalati tudása mindmáig nincsen. Valahogyan Vajda Péter is ide lyukadt ki: „Sokat törém fejemet, kitudandó: miért nincs az embernek képzete a más világról? Miért születik az ember, nem hozva magával eszmét a múltból, és miért nem lát a jövőbe halála után? Miért kell kételkednie létéről fogantatása előtt és végszendere után? Nem lehetett-e fölszabadítani őt az aggodalmak alól? (...)Érdemes-e élni a homályos földön? érdemes-e megnézni a napot, hogy újlag behunyjuk szemeinket? Méltó-e megízlelni az örömet, hogy ismét elbúcsúzzunk tőle? Vizsgáltam az életet, alant a földön és fönn az egekben, és nagy rejtvénynek találtam, melyet teljesen föloldani egy vállalkozónak sem sikerült. Értjük egyes kéteit, az egész fejtetlen marad.” (Vajda Péter: Dalhon /folyt.; 1845?/ 14. rész – részletek)

„...az egész fejtetlen marad.” Ezért írta azt Petőfi, hogy „Nem kérlek én, hogy átvilágíts / A másvilágnak fátyolán, / A szemfedőn. / Nem kérdelem én, hogy mi leszek? / Csak azt mondd meg, hogy mi vagyok / S miért vagyok?... / Magáért születik az ember, / Mert már magában egy világ? / Vagy ő csak egy gyűrűje / Az óriási láncnak, / Melynek neve emberiség? / Élünk-e önnön örömeinknek, / Vagy sírjunk a síró világgal?” – tette fel a kérdést a Világosságot!-ban, 1847-ben Petőfi Sándor.

Mindezek alapján, a következőkben – még ha röviden is – nézzük csak Petőfink „leggondolatibb” költeményének fontosabb kérdéseit!

„Éljünk-e önnön örömeinknek”? A saját életünk, a saját családjunk élete jelentik-e minden örömünk forrását; ezek jelentik-e számunkra az élet értelmét, vagy tegyük egy kicsit másokért is? „Vagy sírjunk a síró világgal?” Együtt érezzünk-e az emberekkel? Segítsük-e őket valahogyan, hogy ne legyen olyan nyomorult az életük? „Lehetnék-e boldog, ha társaim boldogtalanok volnának?” – idézem újból Vajda Pétert. (Vajda Péter: Dalhon / Szellem- és hon-dalok /1841/ 27. rész)

„S hány volt, ki más javáért / A vért kiontá / Saját szivéből, / S nem lett jutalma!” – gondolkodott el Petőfi azon, hogy nagyon sokan önmagukért éltek, élnek – amit ő nem helyeselt –, de hát mindig azok mentek, mennek előbbre a világban, akik önzőek. Akik önzetlenek, azok meg hátrébb szorultak és szorulnak. Miközben ők másokért tettek, tesznek valamit, aközben még gúnyt is, szidalmazást is el kellett, el kell, hogy viseljenek? – vetette fel ezeket a súlyos etikai kérdéseket a Világosságot!-ban Petőfink.

„De mindegy; aki áldozatnak / Od’adja életét, / Ezt nem díjért teszi, / De hogy használjon társinak.” Valahogy úgy, ahogy Kant is mondta, hogy nem az az erkölcsös cselekedet, amit félelemből teszünk, és nem az, amit számításból teszünk, hanem az az erkölcsös cselekedet, amit magáért a jóért teszünk; mindenféle viszonzás nélkül. Nem félelemtől, nem számításból hajtva, hanem tenni a jót azért, mert ez az emberhez méltó. „Nem akarok élvezetet, isten, mely

testvéremtől megtagadtatik; nem akarok bőséget, hacsak velek meg nem oszthatom...” – jelentette ki Vajda Péter. (Vajda Péter: Dalhon / Szellem- és hon-dalok /1841/ 27. rész)

„Használ-e a világnak, aki érte / Föláldozá magát? / Eljő-e a kor, / Melyet gátolnak a rosza / S amelyre a jók törekednek, / Az általános boldogság kora? / S tulajdonképen / Mi a boldogság? / Hisz minden ember ezt másban leli; / Vagy senki sem találta még meg?”

Vajdához hasonlóan Petőfi is igen olvasott ember volt, főleg a 18. századi, 19. század eleji „elmélet-gyárosok” műveiben volt járatos. Amikor „általános boldogságot” írt, akkor egy francia bölcselet hívt meg segítségül. Auguste Comte (1798–1857) francia filozófus és szociológus szerint *„ha aktívan munkálkodunk a közjó érdekében, akkor egyúttal általában a legmegfelelőbb módon biztosítjuk magánboldogságunkat is”*. A közjóért! Latin kifejezéssel élve: *„Pro bono publico”*. Ekkortájt ez a jelmondat állt a Pápai Református Kollégium pecsétjén, valamint az Ó-kollégium – ahová Petrovics-Petőfi Sándor is járt – épületének második emeletén, a középső terem mennyezetébe írva. (Érdekességként: *„Nincs magasabb rendű hivatás, mint a közjó szolgálata.”* – jelentette ki tavaly ilyenkor, egy, a keresztény politizálás lehetőségeiről szóló vatikáni találkozón a jelenlegi római pápa, Ferenc.)

De „Eljő-e” ez a „kor”, „Az általános boldogság kora?” Van-e remény erre? Vagy ez is csak egy utópia? Egy soha nem volt, egy soha nem lesz világ?

„S tulajdonképen / Mi a boldogság? / Hisz minden ember ezt másban leli; / Vagy senki sem találta még meg? / Talán amit / Mi boldogságnak nevezünk, / A miljom érdek, / Ez mind egyes sugára csak / Egy új napnak, mely még a láthatáron / Túl van, de egykor feljövend. / Bár volna így! / Bár volna célja a világnak...”

„S tulajdonképen / Mi a boldogság?” A legnagyobb emberi kérdés ez, amit Petőfi felvetett, s amelyet minden ma élőknek is meg kellene próbálnia tisztázni magában. Ha az ember boldog akar lenni, ha azért él, hogy boldog életet éljen, akkor tulajdonképpen mi a boldogság? A pénz a boldogság? A hírnév a boldogság? Vagy valami más? A hegyi beszédet Jézus Krisztus erre szánta (Mt 5–7, Lk 6,20–49). Elutasította a pénzt, hogy *„Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön”*, elutasította a hírnevet is, hogy *„Jaj néktek, mikor minden ember jót mond felőletek”*; mert nem ezek jelentik az igazi boldogságot. De Jézus az egész hegyi beszédet a nyolc boldogsággal kezdte, s ez a nyolc boldogmondás láttathatja – a szót fogadóknak –, hogy milyen törvényszerű út vezethet el valójában a boldogsághoz.

„Nem akarok élvezetet... nem akarok bőséget... nem hatalmat...” – mondta Vajda Péter (Vajda Péter: Dalhon / Szellem- és hon-dalok /1841/ 27. rész – részletek). Ismerte a „Könyvek Könyvét”. Ahogyan Petőfi is. Tehát ekképp gondolkodtak el magukban, a maguk korában, amikor nem is volt biblikus kultúra, amikor a boldogmondásokról egyetlen egy könyvet nem írtak, de a boldogságról viszont könyvek tucatjait írták a 18. században. Például Rousseau szerint boldogság lehet az, amikor egy embert az érzései tesznek boldoggá, vagy a társadalomtól való függetlenség, vagy a gyermeki tisztaság, őszinteség; de akár boldoggá teheti az is, ha egyszerű, természetes életet él, ha visszatér az ember a természethez. Ugyebár Vajda főként ebben a gondolkörben mozgott, „hadakozott”. De Vajda után Petőfinek volt ereje megállni, s a Világosságot! című versében feltenni az igazi nagy kérdést: *„S tulajdonképen / Mi a boldogság?”*

Bő 175 esztendővel Petőfi és Vajda után sem veszített ez a kérdéskör az aktualitásából. Ma különösen. Látunk mi célt magunk előtt, vagy csak élünk máról holnapra? Leéljük ezt a pár

évtizedet, aztán a sírba hanyatlunk? Talán az érdekeinket nevezzük boldogságnak? Nem biztos, hogy azok jelentik a boldogságot. S a világ is eljut e cél felé? Vagy egyszer-egyszer a világ is eljut a boldogságra; van egy „görög aranykor”, van a franciák „Siècle d’or”-ja, van a magyar reformkor, van egy „felfelé”, aztán van egy „megyünk lefelé” kor? Hát akkor minek mentünk felfelé, hogyha utána aláhullunk? Miért dagad a „hullám”, aztán „simúl” le? Miért virágzik a „fa”, mely aztán „elvirít”? Miért mászik fel a „vándor” a hegytetőre, ha ismét „leballag” onnan? Örök körforgás az egész emberi létezés? Mindig minden visszatér, majd újra elkezdődik? Felívelünk, aláhullunk, aztán aláhullva újra felívelünk? Akkor az egész emberi lét valójában egy „örlömalom”, egy „taposómalom”? Ez Petőfi szerint „*Irtóztató, irtóztató!*”

Az 1847-es Világosságot! után egy évvel, Az apostolban újra feltette a kérdést Petőfi: „*Mi célja a világnak? / Boldogság! s erre eszköz? a szabadság! / Szabadságért kell küzdenem...*” (Petőfi Sándor: *Az apostol* /1848/ – részlet)

S mi a szabadság? Vajdával válaszolva:

„*Szabadság az emberi vitatkozások legszebb tárgya, az emberi küzdelemnek legfőbb célja, az emberi ész és munka legszebb koronája. Szabadságban a balsors is tűrhető, nélküle a szerencse mit sem ér, vele jól ízlik a száraz kenyér és hűvös víz, nélküle az arany billikomnak semmi becse; ha ő fedez, jót alszol a puszta földön is, ha ő elhagyott, odavan mindened. Szabad hazában jobb szeretek utolsó polgár lenni, mint első a rabszolgák között. Mit ér csergetnem az arany láncokat, melyek minden lépten gátolják lábomat és szorítják kezemet; mit ér viselnem a gyémántos hüvelyt, midőn a kard maga hajszálon függ fejem fölött? A szabadság olyan fűszer, mely nélkül semmi élv nem ízlik, mely nélkül a nap fényéből a kellem, az áldásból a zamat hibázik. Mint a beteg embernek akármit tesz elébe, semmi sem fogja inyét csiklandozni, gyomrát valódi munkásságra bírni, tenyésztét előmozdítani: úgy azon erkölcsi beteg, ki szabadság híjával van, bármit tégy is elébe, rossz gyomrot mutat mindenhez, s hogy boldoguljon és örüljön és vidoran tenyesszék, add előbb neki vissza egészségét, szabadságát. A szabadság olyan, mint a levegő, – a nemzetek csak benne lélegezhetnek, nélküle fuldokolnak és előbb-utóbb meg is fullnak. A szabadság isten napja az erkölcsi égen, melynek sugarainál látunk, mozgunk, boldogulunk, nélküle sötétben tapogatunk, zsugorodunk, megdermedünk. Szabadság az, melyet egyesek és nemzetek ohajtának, és kik azt nem ohajtlák, nem keresik, nem küzdenek érte, megérdemlik, hogy meghaljanak, és pedig meghaljanak siratatlanul, részvétlenül.*” (Vajda Péter: *Erkölcsi beszédek / A szabadság* /1843/ – részlet)

Segítsen bennünket eszeveszett bolygónkon Vajda Péter és Petőfi Sándor,
akik mindig túlláttak a jelenen, gondolataikat, tetteiket mindig a jövőhöz igazították;
akik – Vonsik Gyula kandidátus szavaival élve – hirdették:
„nem hátrafelé, hanem előre, a jövőbe kell tekinteni”!

„...a kozmosz gyermeke szerencsétlen, és szerencsétlenül érzi magát a társadalomban is. Az ember »a minden-tudás tengeréből akarna inni, sőt azon egész tengert fejébe tömné, s ím, a tudásból egy cseppet ha kap; ismerni vágy a világ rendszerét, s önmaga is mese maga előtt; igazságot és jogot kíván vezérül, s ábránd és kényre akad; az emberiséget akarná testvérként ölelni, s a rokonokat is egymás romlására törni látja; honfi akarna lenni, de társul keveseket

lel, mert a nagyobb szám önhaszon-leső.« (...) »A tökély korát óhajtja az emberi faj, neked adom és téged bízlak meg azt hatalmas szóval előre hirdetni; igtalanságban szenved fajod, hirdesd te kifáradhatatlan ajakkal az igazat, a valót; jog és erény tapodtatnak porba s aláztatnak meg gonoszok által, légy te a jogok és erények előtükrözője, hogy lássa fajod, minő menetel van az erkölcs világában, s gyönyörködjék az igazságtételben. Légy ábrázolója azon boldog jövődőnek, midőn az emberi szellem szilárdsági tökélyére vergődött, s az igazság és erény csak diadalmaskodhatik.« A költő vállalná a feladatot, de nem érez hozzá erőt. A jobb világ szelleme megnyugtatta: »Nem te fogsz beszélni, kegyemnek fia, hanem én szólok nyelveden, nem te fogsz festeni, hanem én, képzeleted által, nem te fogsz javasolni, hanem én, elméd által...« A költő engedelmeskedik, »és elkezd azon hont énekelni, melynek képét a szellem fejébe varázsolá.« »Ezen hont pedig dalhonnak nevezők el, az erény és tökély után törekvés, az igazság és a jog-kiszolgáltatás, de még csak költemény honának, melyet leírni s a földre mindig közelebb varázsolni kötelességünk...«” (Lukácsy Sándor: A „Dalhon” folytatása – részlet)

Felhasznált és ajánlott források:

- Ferenc pápa: „Nincs magasabb rendű hivatás, mint a közjó szolgálata”. = <https://vasarnap.hu/2021/08/27/ferenc-papa-nincs-magasabb-rendu-hivatas-mint-a-kozjo-szolgალata/> (Letöltés ideje: 2022. június 22.)
- Gulyás Gyula: Közszolgálat és etika. Budapesti Corvinus Egyetem – Közszolgálati Tanszék, Budapest, 2011. = https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/3357/29_Kozszolgალat_es_etika.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés ideje: 2022. június 22.)
- Hahner Péter: A nagy francia forradalom kisenciklopédiája. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1989.
- Jelencsik Sándor (összeáll.): Vajda Péter emlékére – halálának 125. évfordulóján. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Veszprém Megyei Szervezete – Vajda Péter Emlékbizottság, Pápa, 1971.
- Juhász István: Írások Petőfi Sándorról. Petőfi Sándor Városi Könyvtár, Kiskunfélegyháza, 2022.
- Kerecsényi Zoltán (szerk.-összeáll.): „Két világ polgára vagyok”. – Vajda Péter-emlékfűzet. Vanyola Község Önkormányzata, Vanyola, 2020.
- Kristó Nagy István: Gondolattár. = <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Gondolattar-kristo-nagy-istvan-gondolattar-1/ezredveg-68B1/?page=2> (Letöltés ideje: 2022. június 22.)
- Kubinyi András (főszerk.): Tanulmányok Pápa város történetéből. – A kezdetektől 1970-ig. Pápa Város Önkormányzata, Pápa, 1994. (Kövy Zsolt: A református egyház szerepe Pápa város életében /1520-tól napjainkig/)
- Lukácsy Sándor (szerk.): Vajda Péter válogatott művei. Veszprém Megyei Tanács Művelődési Osztálya, Veszprém, 1972.
- Lukácsy Sándor: A „Dalhon” folytatása. = Acta Historiae Litterarum Hungaricarum Tomus XVIII. kötet, Szeged, 1981.
- Miklós Róbert (összeáll.): Vajda Péter: Költemények prózában. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1958.
- Rácz István – Miklós Róbert (szerk.): Vajda Péter Tudományos ülésszak – Pápa-Vanyola, 1971. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, Budapest, 1971. (Elek László: Vajda Péter munkásságának filozófiai ellentmondásossága; Fenyő István: A publicista Vajda Péter; Hegedűs András: Vajda Péter pedagógiai nézetei; Vonsik Gyula: Vajda Péter és az ismeretterjesztés)
- Szalai Anna – Steinert Ágota (szerk.): Petőfi költeményei. Helikon Kiadó, Budapest, 1989.
- Szent Biblia. Magyar Bibliatársulat – Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 2011.
- Tarján Tamás (vál.): Berzsenyi Dániel válogatott versei. Holnap Kiadó, Budapest, 2006.